

Az iparpolitika reneszánsza Amerikában: nemzetközi következmények

Interjú Dobozi Istvánval,
a Világbank volt vezető közgazdászával

Amerika viszonylagos lemaradása a XXI. század kritikus csúcstechnológiáiban, változatos külső sokkok és a Kínával való éles geopolitikai rivalizálás paradigma-váltást idézett elő Washingtonban. A korábban csaknem szitokszónak számító állami iparpolitika a Bidenomics központi elemévé tornázta fel magát. Mik a fő célok, miből áll az amerikai iparpolitika eszköztára? Lehet, hogy a nemzetbiztonságnak iparpolitika lett a neve? Milyen belföldi és nemzetközi hatásokkal kell reálisan számolni a hosszú távra szóló iparpolitika megvalósítása során?

Köz-gazdaság: Az Egyesült Államokban a 2010-es években egyre erősebb lett az iparpolitikai törekvés, de a Biden-adminisztráció alatt gyorsultak fel az események. Mit jelent Amerikában az iparpolitika, melyek a hosszú távú gazdaságpolitikai célok?

Dobozi István: Amerikában sokáig tabu témának számított a nemzeti iparpolitika, amelyet összeférhetetlennek tartottak a magántulajdonra és versenyre alapozott piacgazdasággal. Ez változóban van, az iparpolitika szükségességét ma már egyre kevesebben kérdőjelezik meg. Az utóbbi évek polikrízise, az egymásra rakódó belső és külső sokkok ágyaztak meg az új, aktivista kormányzati iparpolitikának. Ez változatos eszközökkel – adomány, szubvenció, kedvezményes hitel, hitelgarancia, adókedvezmény, állami K+F, kereskedelempolitika – támogatja a kiemelt feldolgozóipari tevékenységek versenyképességének javítását, a kritikusan fontos új technológiák, termékek kifejlesztését és hazai gyártását, valamint a gazdaságot érő külső sokkok megválaszolását. Az új iparpolitika szerves részét alkotja a Bidenomics néven elhíresült, átfogó fehér házi gazdaságpolitikának.

Az egyik nagy sokk a több mint egymillió amerikai áldozatot szedő COVID-járvány volt, amelynek hatására a globális szállítási láncok többsége megszakadt vagy meggyöngült az egészségügyi biztonságot érintő olyan kritikus területeken, mint például a gyógyszerek és orvosi műszerek importja. Az amerikaiakat különösen megdöbbentette a szállítási láncok magas külső sebezhetősége olyan

alapvető, egyszerű és olcsó termékeknel, mint például az injekciós fecskendő. (Az USA-ban már csak két fecskendő gyár működik, a többi bezárt az olcsóbb kínai és mexikói import következtében.)

A másik ok a világgazdasági sokk: Kína jócskán lekörözte Amerikát a világexportban, különösen a feldolgozóipari kivitelben, amelynek az USA a legfőbb felvevő piaca. Némelyek Kína-sokkról beszélnek, aminek következtében az amerikai feldolgozóipar veszélyesen leépült és kiüresedett. Véleményem szerint ez erős, politikai felhangú túlzás.

Nemzetbiztonsági sokknak nevezhető, hogy Amerika vészesen lemaradt olyan katonailag is létfontosságú csúcstechnológiai termékek gyártásában, mint például a fejlett félvezetők. Ráadásul a csúcshelfvezetők nagy részét – több mint 90 százalékát – Tajvanon, Kínától száz mérföldre állítják elő. Arról az ágazatról van szó, amelyben a terméktervezésen túl a gyártásban is az USA dominált évtizedeken keresztül a II. világháború után.

Végül ott van a klímasokk, a zöld energiára való átmenet. A zöld technológiák bevezetése és alkalmazása terén is az Egyesült Államok lemaradt a globális élvonalak mögött. Például a teljesen elektromos autók részaránya Amerikában tavaly még a 8 százalékot sem érte el, szemben az Európai Unió 12 százalékkal és Kína 24 százalékkal.

Ezzel a háttérrel az új amerikai iparpolitika fő stratégiai céljai: a gazdaság és nemzetbiztonság párhuzamos fokozása, valamint a világpiaci versenyképesség növelése a magas technológiájú termékek körében. Hogyan? A kiemelt fontosságúnak tartott ágazatok (csúcshelfvezetők, mesterséges intelligencia, fejlett zöld technológiák, elektromos járművek, gyógyszerek, kritikus anyagok, köztük a ritka fémek) hazai termelésének hosszú távú növelésével és a globális ellátási láncok biztonságának erősítésével. Mindezt a szövetségi kormány megfelelő állami szabályozással, masszív pénzügyi támogatással és célzott nemzetközi együttműködéssel kívánja előmozdítani. Ezekben a kulcságazatokban a bideni Washington egyértelműen a világvezetői szerepre tör a fő stratégiai rivális, Kína rovására. Ez nulla összegű játék a Potomac partján.

Az új iparpolitika valóságos paradigmaváltást jelent, különösen annak fényében, hogy korábban az amerikai kormányok az államilag irányított iparpolitika miatt bírálták élesen Kínát. Most azonban úgy tűnik, mintha Washington Peking gazdag ipartámogatási tapasztalataiból merítene. Abban az értelemben is váltásról beszélhetünk, hogy sokaknak elégük lett a korlátlan piacgazdaságból és szabadkereskedelemből.

A Biden-kormányon belül az intervencionista iskolát legmarkánsabban Jake Sullivan nemzetbiztonsági tanácsadó képviseli. Szerinte túl sokáig állt az amerikai gazdaságpolitika középpontjában az a feltételezés, miszerint a piac a tőkét mindig hatékonyan allokálja az iparágak között, függetlenül attól, hogy a külföldi versenytársak mit tesznek és Amerika milyen külső kihívásokkal néz szembe. Mások szemében szállka a szolgáltatási szektor dominanciája, amely a GDP négyötödét adja (Japánban és Németországban csupán 70 százalékát). A szolgáltatások „túlfejlődése“ az ipari termékek széles körében kiszolgáltatja az országot az importnak, közte a geopolitikai riválisoktól származó behozatalnak és a hosszú, bonyolult értékláncok törékenységének. Biden elnök szerint Amerikában vissza kell hozni azt

a gazdasági mentalitást, amely a „gyártást, építést“ ösztönzi. Járulékos cél a sok sebből vérző középosztály megerősítése a jól fizető feldolgozóipari állások megtartásával és újak teremtésével.

Köz-gazdaság: Ezek a drámai hangok azt sugallják a kívülállók számára, hogy a „dezindusztrializáció” mintha már egzisztenciális válságba, kiterjedt leépülésbe sodorná az amerikai feldolgozóipart. Amerikából követve az eseményeket, Te is ilyen borúlátóan ítéled meg az ágazat helyzetét?

Dobozi István: Egyáltalán nem. Beszélgetésünk elején említettem, hogy alapvető gond a kritikus fontosságú éltechnológiákat megtestesítő néhány ágazatban van. Erős – mondhatni politikai felhangú túlzás – általános dezindusztrializációról, széleskörű ipari leépülésről beszélni, amikor az USA adja a világ feldolgozóipari termelésének 16 százalékát, s több fontos termék (repülőgépek, gépjárművek, katonai berendezések stb.) gyártásában az első vagy második helyen van a világon. A magát makacsul tartó leépülési percepciót a foglalkoztatási adatok és némi Kína-ellenesség táplálják. Igen, az utóbbi négy évtizedben a feldolgozóiparban harmadával (közel 7 millióval) csökkent az állások száma. Ez azonban nem csupán amerikai sajátosság: a feldolgozóipari szuperhatalomnak számító Németországban ennél is nagyobb arányú volt a visszaesés.

De a foglalkoztatási dinamika nem jó mércéje a termelés dinamikájának. Az USA-ban a feldolgozóipari állások számának jelentős zsugorodása ellenére az ágazat rekord nagyságú hozzáadott értéket állít elő. Az aszimmetrikus dinamika titka a termelékenység robbanásszerű megugrásában rejlik, nem kis mértékben az automatizálás és robottechnika térhódítása következtében. Az Egyesült Államok továbbra is világelső az egy feldolgozóipari alkalmazottra eső hozzáadott érték alapján.

Köz-gazdaság: Milyen állami intézkedésekről van szó? A közvélemény ugyanis elsősorban az Inflation Reduction Act-ről (IRA) értesült. Vagy az IRA egy szélesebb intézkedési sorozatba illeszkedik?

Dobozi István: Sokkal többről van szó, mint az IRA, amelynek ráadásul – választási kampány megfontolásból – tudatosan rossz nevet adtak, a Climate Change Act megfelelőbb címke lett volna. A Biden-kormány által támogatott törvények négy kulcsfontosságú szektorra – infrastruktúra, zöld energia, félvezetők, elektromos járművek – összpontosít. A cél az, hogy a magántőke bevonásával tíz év alatt mintegy 3,5 billió dollárt (amiből 2 billió közvetlen költségvetési pénz) fordítsanak a kiemelt ágazatok fejlesztésére és a nemzetközi szállítási hálózat biztonságának megerősítésére, részben a külföldön termelő amerikai multik termelésének hazatelepítésével. Ez gigantikus összeg, a tavalyi GDP 14 százalékának megfelelő érték.

A kormány szerepe a tisztán piaci megközelítésben nem bízó Bidenomicsban a fejlődésgazdaságtan big push fogalmával cseng össze. Ennek alapján nincs idő piaci jelzésekre várni, a kormánynak kell kezdeményeznie a feldolgozóipar megújítását masszív pénzügyi támogatással – versenyszerűen odaítélt állami szubvenciókkal, kedvezményes hitelekkel, adókedvezmények nyújtásával és K+F-finanszírozásával – plusz a magántőke maximális mozgósításával.

Egyebek között az utak, hidak, repülőterek, vasúthálózat, zöldenergia-távvezetékek fejlesztését és korszerűsítését célzó infrastruktúrafejlesztési program élvezi a legnagyobb társadalmi támogatást, tekintettel az ágazat viszonylagos elmaradottságára. Nemzetközi összehasonlításban az amerikai infrastruktúra minősége a 13. helyre csúszott le.

Az IRA a klímaváltozással és a tiszta/zöld energiával kapcsolatos fejlett technológiák terén felgyülemlett amerikai lemaradás felszámolását célozza. A számos intézkedés közül kiemelkedik az elektromos autógyártás és a kapcsolódó értékláncok kiépítésének állami támogatása. A hazai gyártású és előírt helyi alkatrésztartalommal rendelkező elektromos autók vevői jelentős – 7500 dollárig terjedő – adókedvezményt élveznek.

A chip-törvény pedig a csúcspólvezetők hazai gyártásának ugrásszerű növelését kívánja előmozdítani 30 milliárd dolláros közvetlen állami beruházási támogatással. A törvény támogatja az iparágazat teljes ökoszisztémáját is (K+F, oktatás, szakmai képzés stb.). Csupán a K+F-re 11 milliárd dolláros költségvetés van az IRA-ban.

Köz-gazdaság: Milyen hagyományai és tanulságai vannak az iparpolitikának az Egyesült Államokban?

Dobozi István: Az iparpolitikai hagyományok a gazdaságtörténeti kezdetekhez vezetnek vissza az Egyesült Államokban, amikor – a XIX. század vége táján – a legendás pénzügyminiszter, Alexander Hamilton lerakta az állami iparpolitika alapjait. Az akkor még jóval erősebb Britanniával szemben a fő cél a versenyképes hazai feldolgozóipar megteremtése volt a magas vámfalak protekcionista védelme alatt és a nemzeti infrastruktúra (közutak, csatornák, vasútvonalak) közpénzen való kiépítésével. Ezt az időszakot azóta is az amerikai gazdaságtörténelem legsikeresebb kormányzati intervenciói között tartják nyilván.

A legutóbbi fél évszázad túlnyomó részében alapvetően a neoliberális nyomtára a bélyegét az amerikai gazdaságpolitikára, amelyben a piac mindenhatósága mellett az iparpolitika szinte szocializmusnak számított. Bár a különböző kormányoknak nem volt szisztematikus nemzeti iparpolitikájuk, mégis a szelektív központi beavatkozások sorozatára került sor ebben az időszakban. Nemrég egy átfogó, szisztematikus elemzés készült a különböző kormányzati beavatkozások hatékonyságáról.¹

Az aktív iparpolitikát nemzeti szintre emelő Biden-kormány és az utána következő adminisztrációk számára komoly tanulságok szűrhetők le a mélyreható tanulmányból. Melyek? Például az, hogy a K+F állami finanszírozása (vagy a magánszektorral való társfinanszírozás) a leghatékonyabb kormányzati iparpolitika. A több évtizedes múltira visszatekintő DARPA (Defense Advanced Research Project Agency) olyan áttörő újításokkal gazdagította a hadiipart és a polgári gazdaságot, mint például az internet, GPS és SIRI. Kiemelkedő iparpolitikai vívmány volt a COVID-vakcina rendkívül rövid idő alatti kifejlesztése és gyártása az Operation Warp Speed program keretében.

¹ <https://www.piie.com/sites/default/files/documents/piieb21-5.pdf>

Ezzel szemben az egyes kiszemelt vállalatoknak nyújtott szubvenciók közül sok végződött kudarccal vagy a vártnál alacsonyabb hatékonysággal. Például a szintetikus tüzelőanyag és a napelem kifejlesztésére és gyártására szakosodott, államilag támogatott cégek látványos kudarcot vallottak és bezártak. Legkevésbé sikeres a kereskedelempolitikára (vám, kvóta, dömpingeljárás stb.) támaszkodó iparpolitika, amely ritkán vezetett a hanyatlóban lévő ágazatok (például az acél és ruházati cikkek) tartós megújulásához és hatékony munkahelyteremtéshez. Ugyanakkor a hazai közbenső felhasználók és a végső fogyasztók számára megdrágították az importárúkat.

Köz-gazdaság: Van-e valamiféle kapcsolat az új iparpolitika és a mélyülő amerikai protekcionizmus között?

Dobozi István: Örülök a kérdésnek, amellyel sokat foglalkoztam a hazai és nemzetközi sajtóban. Az egyik írásomban némi költői túlzással ezt kérdeztem: „Protekcionizmus nemzetbiztonság lett a neved?” Nem kizárt, hogy Biden ipartörvényeibe (különösen az IRA-ba és a chip-törvénybe) olyan protekcionista intézkedések is bekerülnek, amelyek az erős politikai tőkével bíró nemzetbiztonsági lobbizeti érdekeket szolgálják.

Az ipari szakszervezetekhez közel álló Biden soha nem vallotta magát a szabadkereskedelem lelkes hívének. A Demokrata Párt politikai szövetségeseinek számító nagy ipari szakszervezetek megerősítésére törekvő elnök a kereskedelem munkásközpontú felfogását vallja: „A külkereskedelmet érintő minden döntésünk elsődlegesen az amerikai középosztály megerősítését, jó állások teremtését és a bérek emelését szolgálja”. Eme doktrínának van olyan olvasata, hogy a világpiaci versenyképesség és a csúcstechnológiák terén tapasztalt viszonylagos lemaradás visszafordítását célzó bideni prioritások megvalósításának idejére a liberális kereskedelempolitika veszít fontosságából.

Biden elnök protekcionista hajlamát mi sem mutatja jobban annál, hogy – a szakszervezetek és befolyásos iparcsoportok nyomásának engedve – a vámfegyverről még a közeli szövetségeseikkel szemben sem mondott le egykönnyen. A NATO-országok acéljára (25 százalék) és alumíniumjára (10 százalék) kirótt „nemzetbiztonsági” pótvámok nem tűntek el Biden alatt, csak ideiglenesen átalakultak. Kombinált kvóta/vámtarifa rendszer lépett életbe: meghatározott mennyiségi kvótáig vámmentes az USA-ba irányuló fémexport, de azon fölül kőkeményen belépnek a trumpista vámtarifák. Elvileg az is elképzelhető, hogy egy újabb megállapodás esetleges hiányában 2024-től visszaállnak Trump eredeti vámtarifái. Valószínűbbnek tartom a kombinált rendszer prolongálását.

Az America First jelszó alatt Trump elnök a szabadkereskedelemtől az államilag „irányított kereskedelem” (managed trade) felé mozdult el. Biden elnök iparpolitikája felgyorsította ezt a folyamatot. Ezért tartom Bident Trumpnál is protekcionistaabbnak.

Köz-gazdaság: Hogyan kapcsolódik mindehhez a Biden-kormány Buy American politikája?

Dobozi István: Hadd kezdjem azzal, hogy a Buy American nem csak Biden elnök nevéhez kötődik. Ez a protekcionista politika már közel egy évszázada létezik – mindig változó formában az éppen regnáló elnök iparvédelmi prioritásait tükrözve. Donald Trump 2017-ben bocsátotta ki a maga Buy American rendeletét, amely kötelezte a szövetségi kormány szervezeteit, hogy közbeszerzéseikben főleg amerikai termékeket vásároljanak. Made in America kifejező címke alatt Biden új Buy American-rendeletet írt alá, amely a trumpi rendeletnél is protekcionista: a közbeszerzésekben 55 százalékról fokozatosan 75 százalékra növeli a hazai gyártású termékek kötelező részarányát. Emellett 20-30 százalék közötti sávba emelkedett a hazai termékeknek járó ár preferencia, vagyis ennyivel drágábbak lehetnek, mint a hasonló külföldi termékek. Az üzleti sajtó hemzsegett is a „Vége a szabadkereskedelemnek”, „Biden rosszabb, mint Trump” szalagcímektől. Biden túltesz Trumpon, pedig nem ezt ígérte az elnökválasztási küzdelemben. De hát a választási kampány líra, a megvalósítás próza – hangzik az ismert kampánybölcsesség.

Köz-gazdaság: Az iparpolitikai törekvéseknek mindig is volt nemzetközi, geopolitikai összefüggése. A mostaniak esetében Kínát szokták emlegetni, bár más országokat, régiókat is érint. Látható-e, hogy mely országok fognak profitálni az iparpolitikai váltásból és melyek lehetnek a vesztesek?

Dobozi István: Valóban az USA és Kína éleződő geopolitikai rivalizálása közepette az új amerikai iparpolitikának komoly nemzetbiztonsági dimenziója van Kínával a célkeresztben. Ma már nem a vámháború és a kereskedelmi deficit van a fókuszban. Biden még Trumpnál is agresszívebben törekszik az amerikai gazdaság Kínáról való minél nagyobb kereskedelmi és technológiai leválasztására (decoupling). Elsősorban az amerikai multik hazacsalogatásával akarja csökkenteni a Kínától való túlzott kereskedelmi függőséget, különösen ott (félvezetők, telekommunikáció, orvosi műszerek stb.), ahol a kínai behozatal jelentős egészségügyi és nemzetbiztonsági kockázatokat vet fel. Becslések szerint – amerikai biztonságpolitikai szemmel nézve – a Kínával való kereskedelem harmada számít „stratégiaiának”.

Kérdéses azonban, hogy Washington rá tudja-e venni a magáncégeket – megfelelően vonzó ösztönzőkkel vagy politikai nyomással – szállítási láncok Kínát elkerülő, költséges átszervezésére. A geopolitikai feszültségek, a vaskos amerikai importvámok és a Kína-centrikus termelési láncoktól való túlzott függőség miatt egyes amerikai cégek maguk is tervezik a Kínából való részleges kitelepülést, de többnyire nem Amerikába, hanem más ázsiai országokba. Például az Apple – a Kínától fölöttebb függő iPhone-gyártó óriáscég – Indiát, a „következő Kínát” helyezte a diversifikációs értéklánc politika középpontjába. A vállalat már bejelentette, hogy az új iPhone 14-et Kína mellett Indiában is fogja gyártani. (Geopolitikai erők és washingtoni politikai nyomás ide vagy oda, az utóbbi években az Apple saját bőrén érezhette a kínai piaci kitettség magas kockázatát, amikor Peking „zéró Covid”-politikája következtében jelentős termelés-csökkenésre és profitáldozatra kényszerült.)

A friendshoring jelszó alatt Washington ázsiai biztonságpolitikája aktívan támogatja a Kína-központú globális értékláncok olyan országokba (India, Indonézia, Fülöp-szigetek, Tajvan, Vietnám stb.) való terelését, amelyekkel Washington jó kapcsolatokat ápol. A diverzifikációs politika nearshoring változata pedig az USA-hoz földrajzilag közeli, viszonylag alacsony bérszínvonalú országokra összpontosít. Például a Tesla, a Kínában jelentős gyártási kapacitással rendelkező amerikai elektromos autógyártás már nem Kínában, hanem Mexikóban tervez egy gigantikus – 15 milliárd dolláros – beruházást, kihasználva az IRA által nyújtott adókedvezményeket, amelyekhez az USA észak-amerikai szabadkereskedelmi partnerei (Mexikó, Kanada) is hozzáférhetnek a USMCA, a NAFTA utódszervezete keretében.

Köz-gazdaság: Ha a 20 százalékos büntető pótvámokkal nem sikerült a kínai exportot lelassítani és a nagy kereskedelmi mérleghiányt csökkenteni, akkor ezzel kapcsolatban a bideni Washingtonban milyen várakozásokat fűznek az új iparpolitikai intézkedésekhez?

Dobozi István: A Kína elleni trumpi vámháború valóban nem érte el a fő célt: a kétoldalú áruforgalom amerikai deficitje tavaly lényegében ugyanakkora volt, mint 2017-ben, a vámháború kirobbantása előtti évben. A bideni kereskedelem-politika pozitív vonásának tartom, hogy a trumpista vonallal ellentétben nem a külkereskedelmi mérlegre összpontosít. Miért nem? Valószínűleg azért, mert tisztában vannak a vaskos közgazdasági ténnyel: Amerika számára a kereskedelmi mérleghiány makroökonómiai szükségszerűség, alapvetően az alacsony belső megtakarítás következménye (mint ahogy a kínai mérlegtöbblet a magas belső megtakarítást tükrözi).

Akkor Biden elnök miért tartotta meg a meredek büntetővámokat Peking ellen, amelyeket a Világkereskedelmi Szervezet (WTO) illegálisnak minősített a „legnagyobb kedvezmény elvének” (egyforma vámok minden WTO-tagország számára) megsértése miatt? Két okból. Egyrészt ütőkártyaként akarja azt felhasználni a nem vámjellegű kínai kereskedelem-politikai eszközök terén (állami szubvenciók, amerikai szellemi termékek és technológiák szabálytalan megszerzése stb.) kínai engedmények kicsikarásához. Továbbá az amerikai szakszervezetek politikai/ választási támogatásának biztosítása érdekében. (A nagy szakszervezetek lelkesen támogatták Trump elnök agresszív vámpolitikáját.)

Trumpnak a magas vámokkal és a kínai kereskedelmi deficittel kapcsolatos megszállottságát Bidennél egy másfajta megrögzöttség, a geopolitika prioritása váltotta fel: az amerikai nemzetbiztonság megszilárdítása és a csúcstechnológiai fölény megkaparintása a kritikus technológiák széles színskáláján. Biden héjaként viselkedik a Kínába irányuló amerikai csúcstechnológiák – a félvezetők (különösen azok gyártósorai), az 5G, a mesterséges intelligencia és a fejlett ipari robotok – exportjában. Washington – nemzetbiztonsági érdekre hivatkozva – már több mint 600 kínai techcéget feketelistázott, amelyeknek csak hatósági engedéllyel lehet amerikai éltechnológiát eladni.

Az átfogó technológiai korlátozások kísértetiesen emlékeztetnek a hidegháborúban a Szovjetunió ellen alkalmazott COCOM-embargóra, ami kulcseleme volt Washington szovjet feltartóztatási stratégiájának. A restriktívok túllépnek a nemzetbiztonsági téren, s nem kis részben a kínai gazdaság versenyképességének, világgazdasági nyomulásának gyöngítését célozzák.

Köz-gazdaság: Az amerikai iparpolitikai törekvések szinte minden világrégiót új helyzetbe hoztak, azok is hasonló kezdeményezésekbe vágtak bele. Buy American után Buy European jöhet? Milyen reakció várható a WTO részéről ebben a kérdésben?

Dobozi István: A világ többi része nem nézi tétlenül, hogy Kína után a világ legnagyobb gazdasága is aktív, a szabad kereskedelmi áramlásokat torzító állami iparpolitikába kezdett. Nem véletlen, hogy főként az IRA-ra válaszolva az Európai Unió is új iparpolitikával – Green Deal Industrial Plan, European Chips Act – rukkolt elő a zöld és digitális átmenet támogatása, valamint az európai feldolgozóipar autonómiájának és versenyképességének fokozása érdekében.

Ez a transzatlanti szubvenciók háború lehetőségének rémképét vetíti előre. Miért? Például azért, mert a közel 400 milliárd dollárra rúgó amerikai „zöld” kormánysszubvenciókból az IRA – a nemzetközi kereskedelmi jogba ütközve – kirekeszti az EU-s partnereket, s ezzel aláássa az európai elektromos járművek versenyképességét az amerikai piacon, ahol a hazai elektromos autók vevői 7500 dolláros adókedvezményt élveznek, ami pillanatnyilag leküzdhetetlen versenyhátrány az Európából exportált gépkocsik számára. A legfőbb brüsszeli félelem az, hogy a piaci versenyképességet döntően befolyásoló szubvenciók megkaparintása céljából az európai vállalatok Amerikába szervezik ki termelésüket (legalábbis annak bizonyos hányadát). Idén tavasszal Brüsszel már lazított a tagországokra vonatkozó állami támogatások (state aid) keretrendszerén, lehetővé téve bőségebb támogatások nyújtását.

A WTO reakciója? A nemzetközi szervezet tisztában van a szinte az egész világon végig söprő nemzeti iparpolitikák miatt a nemzetközi szabadkereskedelemre leselkedő veszélyekkel. Ám az utóbbi időben tehetetlenné vált még az ennél sokkal kisebb horderejű problémák – például az aránytalanul magas, egyoldalúan kivetett vámok – kezelésére is.

Trumpgal szemben – aki állandóan a WTO-ból való kilépéssel fenyegetett és szándékosan megbénította a szervezet vitarendezési mechanizmusát – Biden meggyőződéses multilateralista hírében állt. Felfokozott várakozások voltak, hogy Washington az égetően szükséges WTO-reformok élére áll, kezdve a Trump-kormány által megbénított vitarendezési testület működőképességének helyreállításával. Nem ez történt. A Biden-kormány a WTO melletti elkötelezettségét hangsúlyozza, ám ez csak diplomáciai retorika. A Fehér Háznak három év sem volt elegendő arra, hogy víziót vázoljon fel a kívánatosnak tartott globális gazdasági rendre és az irrelevancia felé sodródó WTO reformjára vonatkozóan.

Washington ugyan mit javasolhat az állami szubvenciók kezelésére – a WTO számára az egyik legnehezebb kihívással –, miközben maga futószalagon vezeti be a támogatási csomagokat? Biden láthatóan elégedett az elődje által teremtett status quóval, amely különösen Kínával szemben szabad kezet ad a WTO-szabályokat

semmibe vevő büntetővámokhoz, harmadik országokkal szemben diszkriminatív kétoldalú kereskedelmi egyezményekhez és illegális állami szubvenciókat osztogató ágazati iparpolitikákhoz. A legfőbb kereskedelmi hatalmak – az USA-val és Kínával az élen – de facto partvonalon kívülre helyezték a WTO-t.

Köz-gazdaság: Lehet-e számítani ennek következményeként a multilaterális szabadkereskedelmi egyezmények átalakulására?

Dobozi István: Búcsú a klasszikus szabadkereskedelmi egyezményektől – röviden így jellemezném a Biden-kormány hozzáállását ezekhez az egyezményekhez. Itt is alig lehet különbséget felfedezni Biden és Trump között. Az exelnök odáig ment, hogy Amerikát kitáncoltatta a Csendes-óceáni kereskedelmi partnerségből (TPP), amely – ennek ellenére – ma már a világ legfejlettebb szabadkereskedelmi paktumának számít. Maga Biden mondta, hogy Washington addig nem csatlakozik egyetlen új multilaterális kereskedelmi egyezményhez sem, amíg az új iparpolitika égisze alatt Amerika nem ruház be annyi tőkét az iparába és technológia-szektorába, hogy sikerrel vehesse fel a versenyt a világpiacon. Nem más ez, mint a gyöngülő amerikai világpiaci versenyképesség burkolt beismerése, ami az USA hanyatló világkereskedelmi súlyában tükröződik a rakétaszerűen kilövő Kínával szemben, amelynek összexportja lekörözi Amerikáét.

Biden semmilyen érdeklődést nem mutat a hazánkat is érintő Transzatlanti kereskedelmi és befektetési partnerség (TTIP), a „gazdasági NATO“ tető alá hozása iránt, amelyet még alelnöksége alatt az Obama-kormány kezdeményezett. Jelenleg nincs semmilyen szabadkereskedelmi megállapodás a két transzatlanti gazdasági óriás között és várhatóan nem is lesz a belátható jövőben. Washington és Brüsszel ennek tudatában hozta létre a korlátozott hatáskörű EU-USA Kereskedelmi és Technológiai Tanácsot, többek között az új technológiákkal, konnektivitással és digitális infrastruktúrával kapcsolatos transzatlanti együttműködés, főként koordináció előmozdítására.

Egy szó mint száz, a szabadkereskedelmi egyezményeknek nem kaptak helyet Washington iparpolitikájában, amely a kereskedelmi kapcsolatok liberalizálása helyett annak ellenkezőjét, alapvetően a feldolgozóipari protekcionizmust és a nemzetbiztonság erősítését szolgálja.

Köz-gazdaság: Mennyire sikeres a bideni iparpolitika? A makroökonómiai adatai mennyire igazolják vissza az iparpolitikai döntéseket?

Dobozi István: Az időtáv rövidsége miatt nehéz erről véleményt mondani. A bideni törvényekben előírányzott stratégiai célok hosszú távra, általában egy évtizedre szólnak. Kimutatható azonban, hogy 2020 óta meredeken nőtt a változatos iparpolitikai beavatkozások száma (jóllehet nem csak Amerikában, hanem a legtöbb gazdaságilag fejlett országban). Az infrastruktúra- és ipartámogatás beruházási boomot váltott ki az Egyesült Államokban, az utóbbi két évben részben ennek tulajdonítható a gazdaság meglepően jó teljesítménye a magas kamatlábak ellenére, amelyek miatt általános volt a recessziós várakozás. Például 2020 és 2022 között az elektromos autószektorban több mint négyszeresére nőtt az elindított beruházások volumene. Hasonló befektetési fellendülés van a többi támogatott szektorban is (félvezetők, napelem, biotechnológia, infrastruktúra).

Köz-gazdaság: Hogyan fogadja az amerikai szakmai közvélemény ezeket a döntéseket? Mennyire élesek a viták nem csak a konkrét intézkedésekről, hanem általában az iparpolitika helyességéről?

Dobozi István: Magas a bideni iparpolitika társadalmi támogatottsága, az infrastruktúra fejlesztéseké pedig kiemelkedő, mivel az emberek közvetlenül, saját bőrükön érzik az ágazat érthetetlenül súlyos kormányzati (mind szövetségi, mind állami szintű) elhanyagolását.

A szakmai közvélemény többsége is támogató, de kis csoda lenne – már csak a megaprogramokhoz szükséges hatalmas állami finanszírozás miatt is –, ha nem lennének szigorú bírálókat. Sokan elvi, ideológiai alapon opponálnak. A gigantikus állami kiadások növelik az egyébként is magas államadósságot, fűtik az inflációt. Az állam kiszorítja a piacot a nyertesek/vesztesek kiválasztásában. A szubvenciók, kedvezményes hitelek és adókedvezmények lehetőséget teremtenek az alacsony hatékonyságú, versenyképtelen vállalatok életben tartására, fékezik az innovációt, gerjesztik a lobbizást, korrupciót, járadékvadászatot és előnyben részesítik a jó politikai összeköttetésekkel rendelkező piaci szereplőket, köztük a katonai-ipari komplexumot. Az iparpolitika fokozza a protekcionizmust, rombolja az egyébként is több sebből vérző szabadkereskedelmet, tovább gyöngíti a WTO szerepét a világkereskedelem játékszabályainak betartásában. A nemzeti iparpolitikák hatására romboló hatású szubvenciók háborúk robbanhatnak ki. A nemzetközi értékláncokba való beavatkozások (onshoring, friendshoring, nearshoring) kártékonyan fragmentálják – regionalizálják, lokalizálják – a világkereskedelmet. Nem csoda, hogy az éles, gyakran ideológiai színezetű bírálókat minden egyes kormányzati program elfogadása után fellángolnak.

Köz-gazdaság: Várható-e, hogy az iparpolitika téma lesz a jövő évi választási kampányban?

Dobozi István: Már is az. Joe Biden kampánycsapata az iparpolitikát a Bidemics-ba csomagolva reklámozza, kiemelve a megvalósítás alatt lévő programok fontos szerepét a beharangozott recesszió elhárításában, az alacsony munkanélküliség (kisebb mint 4 százalék) fenntartásában. Az elnökjelölt-aspiráns Biden különösen a billegő államokból álló rozsdá övezetben (Pennsylvania, Michigan, Wisconsin stb.) csinálhat ebből komoly politikai tőkét. Minden valószínűség szerint 2024. november 6-án is ebben az ipari háttérországban dől majd el az elnökválasztás.

A republikánus ellenfelek pedig szemezgetni fognak az előbb említett konzervatív bírálókat garmadáijából. Borítékolható az ehhez hasonló vitriolos kritika Donald Trump vagy éppen Ron DeSantis szájából: „Joe Biden sürgősen és kártékony iparpolitikájával a Kínai Kommunista Párt kottájából játszik, a szocializmust építi Amerikában és nyaklók nélküli költségekkel politikájával visszahozza az inflációt.” Közgazdász szemmel garantáltan nem lesz unalmas az elnökválasztási kampány. Már most sem az.

Köszönjük a beszélgetést!